

ERLAND HOFSTEN

Ålderschocken?

Av de båda författarna till boken *Ålderschocken* (SNS Förlag, 1988) är Rolf Ohlsson ekonom-historiker med specialisering åt demografi och Per Broomé företagskonsult. Deras huvudbudskap är att om bara ett par årtionden, närmare bestämt år 2005, kommer den medelålders arbetskraften, illustrerad av åldersgruppen 55-59 år, att ha vuxit kraftigt jämfört med nuläget, samtidigt som den yngre arbetskraften, illustrerad av åldersgruppen 20-24 år, kommer att vara betydligt mindre än vad den nu är. Dessa förändringar i arbetskraftens åldersstruktur kommer, menar författarna, att vålla svårlosta problem. Det är därför de kallat sin lilla bok för *Ålderschocken*.

Enligt min mening har författarna gjort det alltför lätt för sig. Det räcker inte med att bara lyfta fram dessa båda förändringar i arbetskraftens åldersstruktur och påstå att de är unika och kommer att få allvarliga följder. Stora och snabba förändringar i arbetskraftens åldersstruktur har inträffat åtskilliga gånger i det förflutna utan att följderna har blivit så allvarliga. Man kan tänka på vilken förändring i arbetskraftssituationen det innebar, när först de ogifta och något senare också de gifta kvinnorna steg in på arbetsmarknaden. Man kan också tänka på hur olika arbetsmarknaden och arbetskraftsstrukturen är inom skilda delar av landet.

För att få ett historiskt perspektiv på befolkningens åldersfördelning kan vi gå tillbaka i tiden till 1820. Från denna tidpunkt blev de årskullar av barn, som växte upp i Sverige, ganska plötsligt mycket större än förut. Förklaringen var främst att nativiteten hade gått upp. Un-

der perioden 1806-10 hade vi haft 368 000 födslar, men under perioden 1821-25 hade antalet vuxit till 479 000, en uppgång med 30 procent. Effekten av nativitetsökningen på de uppväxande barnkullarna förstärktes av att barnadödligheten, särskilt bland spädbarn, samtidigt gick ned kraftigt.

Gustav Sundbärg, den kände befolkningsstatistikern, som var verksam kring sekelskiftet 1900, fäste stort avseende vid att de nya uppväxande barnkullarna plötsligt blev så mycket större. Han menade att det i realiteten var de större årskullarna av barn, som drev fram folkskolereformen 1842, vid samma tid ledde till att skråna sprängdes, tjugofem år senare åstadkom att den gamla ståndsriksdagen avskaffades och att emigrationen tog fart, och slutligen vid tiden kring sekelskiftet 1900 ledde till att fattigstugorna fylldes av gamla och sjuka människor. Även om Sundbärgs exempel delvis får betraktas som obevisade hypoteser, så råder det inte någon tvekan om att de plötsligt större årskullarna hade stort inflytande på samhällsutvecklingen under 1800-talet.

Den höga nivån på antalet födda barn höll i sig ända fram till början av 1900-talet. Under detta sekel har utvecklingen varit en annan. Den gångna delen av 1900-talet har i stort sett karakteriserats av fallande eller låga födelsetal. Ett markant undantag är 1940-talet, då vi återigen fick en kraftig men kortvarig uppgång i antalet födslar. Medan det under perioden 1936-40 inte hade fötts mer än 466 000 barn, så hade antalet redan under den följande femårsperioden 1941-45 stigit upp till 609 000 (en uppgång på 30 procent). Under perioden 1946-50 steg födslarna ytterligare något, nämligen till 625 000, men efter 1950 har talen återigen varit klart lägre.

Följderna av att 1940-talets födelseårsgångar var så stora har ofta diskuterats. Det har exempelvis påpekats att student-

Docent ERLAND HOFSTEN är befolkningsstatistiker, tidigare verksam vid Socialstyrelsen och Statistiska centralbyrån.

revolten år 1968 sammanföll med att 1940-talets stora årskullar då befann sig i tjugoårsåldern.

Följden av den kraftiga uppgången av åldersgruppen 55–59 år kommer enligt *Ålderschocken* att bli att konkurrensen om chefspositioner och "mästarposter" ökar dramatiskt. Jag undrar om inte ett kraftigt ökat antal förtidspensionärer blir ett annat och mycket viktigare fenomen. Kan det inte också tänkas att en ökning av antalet människor med stor erfarenhet får positiva följder? Man bör lägga märke till att Sundbärg, när han talade om följderna av 1800-talets stora årgångar, inte bara tänkte på negativa utan också på positiva följder.

Ålderschockens andra huvudpåpekande handlar om att åldersgruppen 20–24 år minskar "drastiskt" fram till år 2005. Denna nedgång är dock inte mera anmärkningsvärd än den nedgång av yngre åldersgrupper som förekommit under hela 1900-talet utom under 1940-talet till följd av att barnafödandet har varit så lågt.

Om minskningen av antalet unga får till följd att det blir ont om ung arbetskraft – vilket man dock inte bör ta för givet – så finns alltid möjligheten att invandringen kan stimuleras. Författarna diskuterar denna möjlighet och kommer till slutsatsen (s 32) att "det är relativt enkelt att visa att det skulle behövas en bruttoinvandring på mellan 350 000 och 400 000 per år för att det totala antalet tjugoåringar skulle ligga kvar oförändrat på 1986 års nivå". En halv sida längre fram har de kommit underfund med att en invandring av den angivna storleken leder till en fördubbling av folkmängden i Sverige på tjugo år. Därpå förklarar de att en så stor invandring inte är möjlig, beroende på att

det i de utvandringsländer, som kan komma i fråga, inte finns så många ungdomar som kan tänkas vilja flytta till Sverige.

I stället för att godta dessa siffror och utnyttja dem för nyssnämnda slutsats, borde författarna ha dragit öronen åt sig och sagt sig att en kalkyl, som resulterar i ett behov av 350 000 à 400 000 invandrare per år måste vara uppåt väggarna felaktig.

Hur kalkylen gjorts framgår inte ordentligt av boken. Efter diskussion med Rolf Ohlsson personligen förstår jag ännu inte vad kalkylen bygger på för princip.

Enligt min mening bör det för en grov kalkyl vara möjligt att säga att det på grund av nativitetens minskningen bortfallna antalet födselar motsvaras av ett lika stort invandringsöverskott (omkring 20 år senare). Under år 1966 uppgick antalet födselar till 133 000. Under alla följande år har antalet födselar varit lägre och uppgick för hela tjugoårsperioden 1967–86 till 103 000 per år. För denna period uppgick således det bortfallna antalet födselar till 30 000 per år. För att ersätta dem skulle ett lika stort invandringsöverskott behövas.

För efterkrigstiden som helhet redovisar SCB ett invandringsöverskott uppgående till 15 000 per år. Enbart för år 1987 uppgick invandringsöverskottet till 22 000. Redan den invandring vi nu har kompenserar således för en stor del av de födselar som fallit bort efter 1966.

Sammanfattningsvis vill jag säga att jag välkomnar att författarna till *Ålderschocken* har tagit upp en diskussion om vilka slutsatser som bör dras av de förändringar i åldersstrukturen som är att vänta. Men nog tycker jag att de har haft alltför bråttom med sina resonemang och sina slutsatser.